

ТЕРЕНТЬЄВА Н.О.,

професор кафедри педагогіки, психології та методики
фізичного виховання Національного університету
«Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка,
доктор педагогічних, професор

УДК 378(477):359

РОЗВИТОК ВИЩОЇ МОРСЬКОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ТЕНДЕНЦІЙНОСТІ РОЗВИТКУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У статті репрезентовано світові тенденції глобального характеру та мегатенденції розвитку вищої освіти, у контексті яких відбувається розвиток усіх галузей вищої освіти в цілому, і морської освіти зокрема. Вища морська освіта модернізується в контексті світових тенденцій, оскільки має забезпечити підготовку конкурентоспроможних фахівців світового рівня. Випускники закладів вищої морської освіти мають забезпечити виконання морської діяльності на рівні міжнародних стандартів. Зазначено, що вища морська професійна освіта в Україні являє цілісний освітній системний процес, що забезпечує поступальний професійний саморозвиток і самовдосконалення особистості морського фахівця, розвиток його творчого потенціалу та професійної культури протягом активного життя. Наголошено, що професійна діяльність морських фахівців відбувається в стандартних та екстремальних умовах, до чого він має бути підготовлений під час фахової освіти. Окреслено окремі аспекти розвитку морської освіти відповідно до Морської доктрини України на період до 2035 року.

Ключові слова: тенденції розвитку, тенденційність, вища морська освіта, морська доктрина, морські фахівці.

В статье представлены мировые тенденции глобального характера и мегатенденции развития высшего образования, в контексте которых происходит развитие всех отраслей высшего образования в целом, и морского образования в частности. Высшее морское образование модернизируется в контексте мировых тенденций, поскольку должно обеспечить подготовку конкурентоспособных специалистов мирового уровня. Выпускники учреждений высшего морского образования должны обеспечить выполнение морской деятельности на уровне международных стандартов. Высшее морское профессиональное образование в Украине представляет целостный образовательный системный процесс, обеспечивающий поступательное профессиональное саморазвитие и самосовершенствование личности морского специалиста, развитие его творческого потенциала и профессиональной культуры в течение активной жизни. Отмечено, что профессиональная деятельность морских специалистов происходит в стандартных и экстремальных условиях, к чему он должен быть подготовлен во время специального образования. Определены отдельные аспекты развития морского образования в соответствии с Морской доктриной Украины на период до 2035 года.

Ключевые слова: тенденции развития, тенденциозность, высшее морское образование, морская доктрина, морские специалисты.

The article represents global trends of global character and megacity of the development of higher education, in the context of which there is the development of all branches of higher education in general, and marine education in particular. Higher marine education is being modernized in the context of global trends, as it should provide training for competitive global level professionals. Graduates from higher maritime education establishments should ensure the implementation of maritime activities at the level of international standards. It is noted that higher marine vocational education in Ukraine represents a holistic, educational system process that ensures the progressive professional development and self-improvement of the personality of the marine specialist, the development of his creative potential and professional culture during active life. It is emphasized that the professional activity of marine specialists takes place under standard and extreme conditions, to which he should be trained during professional education. Certain aspects of development of maritime education in accordance with the Maritime Doctrine of Ukraine for the period till 2035 are outlined.

Key words: tendencies of development, bias, higher marine education, marine doctrine, marine specialists.

Постановка проблеми. Вища морська професійна освіта в Україні являє цілісний освітній системний процес, що забезпечує поступальний професійний саморозвиток і самовдосконалення особистості морського

фахівця, розвиток його творчого потенціалу та професійної культури протягом активного життя. В умовах активного політичного й економічного співробітництва з країнами світу, зокрема Європейським Союзом, яке передбачає оновлення

напрямів розвитку України як морської держави, вища морська освіта набуває нового векторного розвитку, який має ґрунтуватися на світових тенденціях розвитку вищої освіти та враховувати вітчизняну специфіку трансформаційних перетворень у морській сфері, пов'язаних з геополітичними та воєнно-економічними факторами (анексія Криму, що спричинила частковий занепад морської освіти внаслідок неможливості використання військово-морського, транспортного та освітнього потенціалів у повному обсязі; агресія з боку Російської Федерації, перерозподіл сфер контролю над морською акваторією, зниження обсягів економічного виробництва тощо). З метою збереження Україною статусу морської держави та оновлення напрямів її розвитку Постановою Кабінету Міністрів України у 2018 році оновлено зміст “Морської доктрини України на період до 2035 року” [2].

Аналіз літератури. Морська освіта є предметом досліджень таких науковців ХХІ століття як Л. Капля, А. Лубенець, А. Ляшкевич, І. Рябуха, А. Солодовник, О. Фролова, О. Чагайда, О. Чорний, ін.

Метою статті є окреслення розвитку вищої морської освіти в Україні в контексті світових тенденцій розвитку вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. Тенденція є спрямованим розвитком будь-якого явища або процесу і слугує формою прояву законів, котрі «не мають іншої реальності, окрім як у наближенні, у тенденції». Окремі явища та процеси, котрі притаманні глобалізованому суспільству, досліджувати можна лише у наближенні. Тенденція визначається як напрямок розвитку будь-чого, а тенденційність переважно як упередженість. У дослідженнях розвитку вищої освіти є певна частка упередженості, що проявляється в авторській позиції щодо виокремлення та тлумачення тенденцій її розвитку [5, с. 128-129]. Поняттям «тенденції» окреслюємо векторні напрями розвитку та / або можливість тих чи інших подій розвиватися в певному напрямі.

Світовими тенденціями розвитку вищої освіти глобального рівня виокремлено: глобальне соціально-економічне середовище; масифікація; всесвітні рейтинги ЗВО; збільшення приватного сектора та приватизація ЗВО; дослідницький університет та дослідницьке середовище; глобалізація та інтернаціоналізація (можливості, виклики, ризики); конструктивні дії позитивної дискримінації, квоти, програми резервування місць; викладання та підтримка різноманітного студентського контингенту; управління мобільністю; забезпечення якості; орієнтація на результати освіти; світові тенденції щодо

фінансування вищої освіти; елітні заклади; погіршення кваліфікації професорсько-викладацького складу; зростання кількості викладачів, які працюють за сумісництвом або на неповну ставку; бюрократизація професури; глобальний академічний ринок; диверсифікація студентського контингенту; трансформація ВНЗ і систем вищої освіти; викладання в традиційному університеті; фактори, що змінюють університетське викладання; нові навчальні програми та зміни змісту й цілей третинної освіти; підходи до навчання студентів на основі результатів освіти; інформаційно-комунікаційні технології та дистанційна освіта; загальносистемна політика та науково-дослідницькі університети; тенденції в галузі організації фундаментальних досліджень; зв'язок «університет – промисловість»; дослідження і професія викладача; модель «навчання – робота»; підприємницька освіта; навчання керівників та професійний розвиток; ліцензування інтелектуальної власності; професіоналізація управління і керівництва системою вищої освіти та лідерство тощо [5, с. 217-218].

Мегатенденціями визначено: міжнародна мобільність студентів, що складається з двох потоків (студентів з Азії та всередині Європейського Союзу); зміна характеру викладання, навчання та освітніх програм; зростання значущості забезпечення якості освіти, кваліфікаційних структур та підзвітності; зміна фінансування вищої освіти («суспільна користь – особистісна вигода»); зміна професії викладача, перехід повноважень від учених до чиновників, бюрократизація університетської науки; зміна ролі і місії університетів, формування дослідницького середовища (дослідницькі університети як безпосередні учасники глобальної мережі інформації та знання, зміна тріади «університет – наука – промисловість» на «університет – уряд – промисловість» з наступною диференціацією ЗВО на дослідницькі, навчальні, навчально-дослідницькі; проблема інтелектуальної власності); поширення інформаційних та комунікаційних технологій; тенденції з урахуванням наслідків економічних криз, з урахуванням ключових демографічних змін [5, с. 217-218].

Відповідно до нової парадигми розвитку освіти, провідними тенденціями розвитку неперервної освіти в Україні є: орієнтація на особистість (у розумінні діяча суспільного розвитку, свідомого індивіда, який посідає певне становище у суспільстві та виконує певну громадську роль); відкритість і доступність системи не тільки кожній людині, але й на зрізі кожного ступеня освіти; гнучкість освітньої системи у виборі стилю, типу набуття людиною знань, умінь і навичок (наявність таких форм, як

заочна, вечірня тощо); створення цілісного «освітнього простору» (через мережу засобів масової інформації, бібліотек тощо) [3]. Визначальними тенденціями більшість науковців виокремлює розширення доступу до вищої освіти та забезпечення й гарантія якості вищої освіти.

Наголосимо на окремих тенденціях, які пов'язані з розвитком вищої освіти, що так чи інакше знайшли своє відображення у наукових розвідках українських дослідників XXI століття [5, с. 110-112]: тенденції нагромадження знань; тенденції розвитку самоврядування; тенденції розвитку засобів наукової комунікації; тенденції захисту права інтелектуальної власності; тенденції гендерної політики; тенденції гуманітарного знання; тенденції науково-технічного розвитку та наукової діяльності; тенденції використання наявних ресурсів; тенденції розвитку транскордонного співробітництва; тенденції розвитку інституту прав людини; тенденції розгортання освітніх дискурсів; тенденції розвитку парадигм; тенденції розвитку світового ринку ІКТ; тенденції взаємозв'язку ринку праці та ринку надання освітніх послуг; тенденції виховного процесу у сучасних вищих навчальних закладів; тенденції впливу засобів масової інформації та комунікації; тенденції регулювання сфери зайнятості; тенденції формування геополітики та геостратегії; тенденції етнонаціональних процесів; тенденції застосування ІТ для підвищення якості навчання; тенденції медіа глобалізації; тенденції розвитку технократичного та гуманістичного підходів; тенденції розвитку сучасної соціокультурної ситуації в суспільстві; тенденції зміни основних соціальних пропорцій; тенденції світового ринку праці; тенденції інноваційно-інвестиційної діяльності; тенденції розвитку державного управління вищої освіти; тенденції у просвітницькій сфері; тенденції еволюції наукових ідей та винаходів; тенденції розвитку університетських організацій; тенденції перетворення університету на інституцію продукування прикладних знань; тенденції фундаменталізації університетської освіти тощо. Ці тенденції притаманні кожній країні, та вони мають свої прояви залежно від геополітичної, соціально-економічної, правової та адміністративної ситуації.

Явище може мати різні, навіть протилежні тенденції, або різні системи мають подібні тенденції розвитку. Виокремлення тенденції – важливий аспект історичного, структурно-функціонального аналізу об'єкта, який знаходиться у стані розвитку. Оскільки система вищої освіти знаходиться у стані перманентного розвитку доцільним вважаємо дослідження

тенденцій її розвитку з метою здійснення коректного структурного аналізу на основі поєднання діалектики можливості та дії [5, с. 129].

Вища морська освіта модернізується в контексті світових тенденцій, оскільки має забезпечити підготовку конкурентоспроможних фахівців світового рівня. Випускники закладів вищої морської освіти мають забезпечити виконання морської діяльності на рівні міжнародних стандартів. Наголошено, що “імплементация міжнародно-правових норм вимагає наявності чітко структурованої системи забезпечення безпеки мореплавства і охорони суден та портових засобів, що має належні організаційні, кадрові та матеріальні ресурси і сучасну правову базу” [2].

Відповідно до Морської доктрини України на період до 2035 року, морська діяльність передбачає “діяльність у сфері забезпечення сталого економічного і соціального розвитку суспільства, вивчення, освоєння і використання моря, захисту національної безпеки, морська торгівля (комерційні операції, які пов'язані з використанням морських суден, купівля-продаж товарів, що перевозяться морським шляхом, фрахтування суден, морське агентування, морське страхування тощо). Складовими морської діяльності є: торговельне мореплавство, морський транспорт, суднобудування, військово-морська діяльність, використання водних біоресурсів та інших ресурсів моря, туристична та рекреаційна діяльність, а також діяльність у сферах науки, освіти, екології і захисту моря” [2]. Одним з пріоритетних національних інтересів визначено підготовку та перепідготовку моряків, науковців та інших фахівців, зайнятих морською діяльністю. Цьому має сприяти вища морська освіта, яка забезпечує підготовку та часткову перепідготовку відповідних кадрів. Забезпечення діяльності системи їх підготовки визначено одним із компонентів Морської доктрини України.

Морські професії пов'язані з діяльністю, яка відбувається в доволі небезпечних умовах, тому вимагає відповідальності, частково є індивідуальною працею з колективним результатом і відповідальністю, має власні гностичні і функціональні засоби. Професійна діяльність морського фахівця – це, перш за все, безпосередня комунікація і координація взаємодії для розв'язання завдань широким колом морських професіоналів. Від дій кожного члену екіпажу (особливо його керівного складу), особистих і професійних якостей значною мірою залежить не тільки успішність професійної взаємодії, ефективність праці членів суднової команди і берегових служб, а й психоемоційний стан людей в екіпажі, безпека роботи всіх морських фахівців тощо [8]. Фахівці

морської сфери мають виражену колективістську спрямованість, тому їх загальний внесок в спільну діяльність є досить високим.

Особливості морської освіти обумовлені специфікою професійної діяльності фахівця як при роботі на судні, так і при експлуатації інших об'єктів, пов'язаних з водним транспортом. Специфіка роботи на цивільному й військовому морському флоті вимагає єдності підходів при вирішенні завдань щодо забезпечення безпеки мореплавства. Однією зі складових роботи морського флоту є рівень підготовки його фахівців, їх готовність до вирішення своїх функціональних завдань. Рівень підготовки фахівців флоту залежить від якості організації процесу передачі знань, умінь і навичок з відповідним планам і програмам, який здійснюється під час підготовки і проведення навчальних заходів. Кінцевою метою системи морської професійної освіти є досягнення всіма категоріями фахівців такого рівня професійної підготовки, який забезпечує найбільш повну реалізацію можливостей судна і забезпечення безаварійного судноплавства [6, с. 218].

Варіативність і нестабільність соціально-економічних умов в Україні прискорюють процеси адаптації фахівців до цих умов, що актуалізує їх підготовку до активної діяльності в сучасному професійному середовищі, в тому числі у мореплаванні. Динамічні зміни в державі змінюють уявлення про освітню практику підготовки фахівців. Серед напрямів вітчизняної професійної освіти, морська освіта характеризується своєю специфікою, яка визначається тим, що українська морська освіта має інтегруватися у світову морську освіту.

Праця в морі протікає в стресових умовах постійного шуму і вібрації, відриву від адаптивного середовища, звичного соціального оточення, дефіциту інформації, групової ізоляції та самотності, необхідності постійної готовності до виконання службових обов'язків, монотонності й одноманітності праці, необхідності приймати рішення в умовах дефіциту часу, загрози аварійних ситуацій, піратських нападів та природних катаклізмів, а тому не піддається запрограмованій технологічній упорядкованості, для такої діяльності потрібна професійна інтуїція, творча активність, максимум гуманізму й самовіддачі [6, с. 501]. Відповідно, підготовка морських фахівців до дій у стандартних та екстремальних ситуаціях, передбачає надання доказів досягнення стандарту компетентності за різними видами підготовки. Це обумовлює розвиток різноманітних структур з перепідготовки морських фахівців, як за кордоном, так і в Україні (морські навчально-тренажерні центри, курси підвищення кваліфікації моряків, інститути

підвищення кваліфікації плавскладу, введення спеціальних дисциплін до навчальних планів тощо) [7, с. 502]

Професійна діяльність фахівців, зокрема і морських професій, супроводжується значними витратами нервово-емоційної та розумової енергії. Важливу роль, відповідно, має набуття достатнього рівня професійної готовності фахівців, що передбачає фізичну підготовленість, тренуваність, працездатність, розвиток професійно важливих якостей і психомоторних здібностей тощо [4, с. 5]. Оптимальна підготовка молоді до професійної діяльності й поведіння в екстремальних ситуаціях, які є елементом професії – одне з найважливіших завдань системи фізичного виховання майбутніх фахівців у ЗВО. Методично правильне використання засобів фізичної культури й спорту зміцнює здоров'я людини, підвищує її працездатність і продуктивність праці, сприяє профілактиці професійних захворювань і травматизму, корегуванню стану професійної втомленості [1, с. 284].

Висновки. Потреба в удосконаленні системи професійної підготовки морських фахівців визначається необхідністю проектування оновленого освітнього простору, який є основним фактором результативності здійснення освітньої роботи в системі професійної підготовки на основі конкретних цілей і завдань морської освіти. Морська освіта є важливою складовою освіти України. Система підготовки високопрофесійних кадрів у закладах освіти регламентується нормативними документами вітчизняного та світового характеру, світовими тенденціями розвитку та специфікою стану у країні і є складовою загальнодержавної системи освіти. Морська освіта має сприяти відтворенню кадрового потенціалу (в складних геополітичних умовах), забезпечити високу якість підготовки фахівців (на рівні міжнародних стандартів відповідно до специфіки галузі), підготувати випускників, здатних працювати в стандартних та екстремальних ситуаціях; реалізувати основні завдання Морської доктрини тощо.

Список джерел:

1. Ганчар І.Л., Терентьєва Н.О. Моніторинг прикладної фізичної підготовленості курсантів морських навчальних закладів та військово-морських сил України до практичної діяльності. Життєдіяльність та життєтворчість особистості в особливих умовах: колективна монографія. Львів: СПОЛОМ, 2018. С. 282-305.
2. Морська доктрина України на період до 20135 року. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1307-2009-п>
3. Нова парадигма вищої освіти. URL : <http://ukped.com/statti/zagalna-pedagogika/2254-tendentsiyi-rozvitku-sistemi-vischoyi-osviti.html>

4. Попад'їн В. В. Основи спеціальної фізичної підготовки військовослужбовців плавскладу Військово-Морських Сил Збройних Сил України: Навчально-методичний посібник. Севастополь, 2011. 98 с.
5. Терентьева Н.О. Тенденції розвитку університетської освіти в Україні (друга половина ХХ – початок ХХІ століття). дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.01. Київ, 2016. 567 с.
6. Терентьева Н.О., Шевченко Р.І. Специфіка середньої і вищої морської освіти в закладах освіти України (історико-професійний аспект). *Педагогічний альманах*. 2018. № 38. С. 217-225.
7. Фролова О. О. Аспекти оптимізації вивчення фахових дисциплін у морських вищих навчальних закладах. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2014. Вип. 37. С. 500-503. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Sitimn_2014_37_97.
8. Фролова О. О. Педагогічні умови формування соціокультурної компетенції у процесі підготовки майбутніх судноводіїв до професійно орієнтованого спілкування. *Наукові записки Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя. Філологічні науки*. 2016. Кн. 2. С. 182-187. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzfn_2016_2_38

ШЕМЧУК В.М.,

старший викладач кафедри соціально-гуманітарних та загальновійськових дисциплін Інституту Військово-Морських Сил Національного університету "Одеська морська академія"

УДК 37.037.1

ФОРМУВАННЯ ФІЗИЧНОЇ ГОТОВНОСТІ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ ВІЙСЬКОВИХ МОРЯКІВ

У статті аналізується вплив фізичних вправ під час тривалого перебування військових моряків в морі з метою виконання специфічних навчальних або бойових завдань. Надана загальна оцінка стану людини в випадку відсутності належних та звичних фізичних навантажень. Розглянуті деякі механізми трансформації організму, його внутрішніх органів, наслідки, які наступають при різких зниженнях рухових функцій, а також можливість за допомогою фізичних вправ загальної стимуляції функцій організму. В статті не тільки розкривається взаємопов'язаний процес розвитку організму за допомогою фізичних вправ, але також відображено характерні умови та проблеми взаємодії внутрішніх органів і спортивних вправ.

Ключові слова: довготривале перебування в морі, рухова діяльність, гіпокінезія, функціональні можливості, фізичні вправи, тренування, працездатність.

В статье анализируется влияние физических упражнений во время длительного пребывания военных моряков в море с целью выполнения специфических учебных или боевых задач. Предоставлена общая оценка состояния человека в случае отсутствия надлежащих и обычных физических нагрузок. Рассмотрены некоторые механизмы трансформации организма, его внутренних органов, последствия которые наступают при резких понижениях двигательных функций, а также возможность с помощью физических упражнений общей стимуляции функций организма. В статье не только раскрывается взаимосвязанный процесс развития организма с помощью физических упражнений, но также отражены характерные условия и проблемы взаимодействия внутренних органов и спортивных упражнений.

Ключевые слова: длительное пребывание в море, двигательная деятельность, гипокинезия, функциональные возможности, физические упражнения, тренировки, работоспособность.

The article analyzes the effect of physical exercises during the long stay of naval mariners at sea in order to perform specific training or combat tasks. The general assessment of a person's condition in the absence of proper and habitual physical activity is given. Some mechanisms of transformation of an organism, its internal organs, consequences which occur at sharp decreases of motor functions and also possibility by means of physical exercises of general stimulation of functions of an organism are considered. The article not only reveals the interconnected process of the body's development through physical exercises, but also reflects the characteristic conditions and problems of interaction between internal organs and athletic exercises.

Key words: long-term stay at sea, motor activity, hypokinesia, functional abilities, physical exercises, training, working capacity.

Постановка проблеми. У зв'язку з широким автоматизації фізичної та розумової праці, упродовженям на сучасних кораблях систем збільшенням тривалості плавання, тобто часу